

OGENJ Z NEBA

ALI KRIVOVERSKA TRISTOPENJSKA RAKETA

Naši priznani in nepriznani pisatelji so dobili zaradi svojih upravičenih ali neupravičenih tarnanj glede avtorskih honorarjev primeren poduk: H. G. je (Naši razgledi, 8. julija t.l.) spustil pod slovensko kulturno nebo kurzivno tristopenjsko raketo z naslovom »Krivoverski zapisek«, iz katere se nam razodene v prvi stopnji: da on *misli*, da pisateljski *poklic* ni poklic v »državljan-skem pomenu besede«, kakor je poklic delati čevlje, igrati v opernem orkestru, delati v tovarni itd., ampak samo »hobby«. Zaradi takega prepričanja je seveda prepričan, da je »misel, da bi moral poldrugi milijon zagotoviti (pa čeprav samo skromno) rento kar 153 registriranim pisateljem, vsaj pretirana, če ne še kaj več«.

Do tu je vse v redu in prav: vsakdo ima pravico misliti po svoje, vsakdo ima pravico do kakršnega koli »konjička« — tudi do pisanja takšnih modrosti, do polemike s takšnimi mislimi (ki pa jih H. G. ni navajal), zaobrnjenimi nekoliko po kitajsko, čeravno bi ob tej priložnosti ne bilo odveč, spomniti se grenkih besed Ivana Cankarja pred nekaj desetletji: »Vse delo je dandanašnji strogo in zmerom strože organizirano; vsak delavec, uradnik, čevljar in cestni pometlač je enakopraven ud družbe. Umetnost stoji izven organizacije, izven družbe; umetnost je svobodna in vsled te svobode brezpravna. Tudi fabriški suženj je potreben in v teoriji enakopraven ud družbe, ki mu reže vsakdanji črni kruh, zato da s pridom sužnji. Umetnik niti suženj ni; onkraj plota stoji, na cesti je pognan, brezpraven je, pa če ima na ramih vrečo cekinov.«

Toda v drugi stopnji smo deležni *dokazov*: profesionalni pisatelji so bili in so še danes vsepovsod kvečjemu čudne izjeme, ki jih lahko preštejemo na prste, zato ni T. S. Eliota prav nič sram hoditi v službo: »...najbrž mu tega ni treba, da bi se preživljal, a v službo hodi, ker je prepričan, da človek potrebuje *poklic*...« Pri taki popolni informiranosti seveda ni čudno, da nam ob Eliotu razloži, da je bil Prešeren *odvetnik*, Čehov *zdravnik*, Shakespeare *komedijant*, Stendhal *diplomat*, medtem ko so bili Balzaci, Londoni in Cankarji *izjeme* brez poklica oziroma Flauberti ali Rilkeji srečniki, ki so živeli od podedovanih rent ali od prijateljstva ekscentričnih markiz.

Po vsem tem bo razumljivo, da nas čaka najhujše razodetje, in sicer svetovnonazorske narave, v tretji stopnji, ki naj jo kar navedemo: »Ta zmota raste iz svetovnonazorskega izhodišča, ki je povzročilo v nasprotni smeri tudi že toliko škode v umetnostni zgodovini zadnjih sto petdeset ali celo dve sto let: iz romantičnega mita o umetniku — Prometeju. Kakor je bila romantična teorija o izvoljencu, ki prinaša človeštvu božansko iskro z Olimpa, po eni plati lahko koristna in zdravilna, ker je dala umetniku nekaj več ugleda, kot ga je imel — tako je bila tudi škodljiva, ker je zaradi nje umetnost zapravila tisto rokodelsko skromnost, iz katere so rastle ravno največje — ne samo »obrtniške«, temveč prav zares »prometejske« stvaritve. Anonimni avtorji romanskih katedral, do danes najvišjega dosežka srednje in zahodnoevropske arhitekture, so brez dvoma ustvarjali genialna dela — vendar o tem niso premišljevali, temveč so sami nase gledali tako, ko da bi bili navadni obrtniki. Shakespeare je pisal za prakticistične dnevne potrebe svoje trupe, Haydn je skladal, da bi stregel potrebam mecenov. Samo ena med vsemi umetnostmi je bila vselej drugačna, ne obrtniška: literatura. Najboljše knjige so nastajale

ravno ob »neplodnih nočnih urah in nedeljah«, ker so pač avtorji čutili potrebo, da jih napišejo. A tisti, ki so bili demonsko zagnani v eno samo nujo pisanja, so se pač skromno zadovoljevali s kar najbolj revnim življenjem, če niso bili slučajno srečniki kot Flaubert ali Rilke. Tudi Prešeren si je želel več priznanja. A tega, da bi se s stihii preživljal, si prav gotovo ni želel... Zato morda le ni prav nič škodljivo, če se morajo vsi jugoslovanski pisatelji zatekati v službe ali v prevajanje knjig ali v kakršnokoli drugo opravilo, s katerim si zagotavljajo preživetek.»

Naj se obrtniško — skromno zadovoljimo — ne da bi zagovarjali kakšne cehovske težnje pisateljev, pač pa samo plačilo po delu (kar še ni isto kot pisateljski poklic za vsakogar in po vsej sili!) — z nekaj nedolžnimi vprašanji:

Kje se je pisec zapiska učil zgodovine? In zakaj ni — ko že tako imenitno dokazuje iz zgodovine — segel po dokaze rajši v prazgodovino, ko še niti čevljarjev ni bilo? Stvar bi bila veliko bolj preprosta in še bolj dokazljiva.

Ali je kdaj slišal o možnosti, da je bil kdaj tudi kak pisatelj izkoriščen?

Ali ni pisateljsko delo eno tistih, ki se že dolgo plačuje (kakor koli že) vsaj približno po učinku, ne pa po formalnih uradniških stopnjah?

Ali ne zamenjuje pojmov služba-poklic-poslanstvo?

Ali res ne ve, da se tudi pri nas (med drugim tudi zaradi takih »krivoverstev«) pogostokrat rešujejo umetniške eksistence *umetno* — s prezgodnjimi pokojninami, z napol službami ali popolnimi sinekurami, z nagradami itd?

Ali ni njegovo stališče v bistvu istovetno s teorijo o umetniku, ki ne more biti pravi umetnik, če ni iskra njegovega daru odeta v cape? Ali ni ravno on zastopnik romantične prometejske teorije o »ognju z neba«, za katerega nam zemljanom ni treba skrbeti?

Ali se mu pri pisanju ni zazdelo (naj navedemo še en odlomek iz Bele krizanteme, ne da bi hoteli kakor koli primerjati tedanje pisateljske razmere s sedanjimi), da je na moč podoben tisti Cankarjevi gospodični, ki je rekla: »V srcu niste umetnik. Zakaj ustno sporočilo nam pripoveduje, da umetnik uživa svoje trpljenje, kakor mi zaslužnjeni kristjani svoj prazniški ples«?

Gotovo je eno: zaradi takšnih zapiskov pisateljski *poklic*, pisateljska *služba*, pisateljsko *poslanstvo* res niso potrebni. Morebiti so pa potrebni takšni zapiski za kakšen kar najbolj reven *preživetek*. Četudi je bil »krivoverski zapisek« napisan — kakor vse kaže — v popolnoma »neplodnih nočnih urah«.

Glede slovenskega naroda pa kar brez skrbi: dokler lahko dobro vzdržuje toliko takih, ki se zatekajo v slabo čevljarstvo, igralstvo, prevajalstvo, pisarstvo itd., bo skromno vzdržal celo kakšnega profesionalnega pisatelja, ki pisateljsko ime res zasluži.

♂

BREZ DOSTOJEVSKEGA

Pravzaprav je bilo dovolj preprosto doslej: mislili smo, naj igralec upodobi junaka, in za kvaliteto smo mu šteli, če je čimbolj izkoristil avtorjevo zasnovo lika. Toda pojavil se je nov vidik, vidik »idejne izpovedi gledališke igre«: »Zakaj naj bi gledalcu vtepali laž,« pravi Polde Bibič, »da gleda na odru Ivana Karamazova, ko mu lahko priznamo, da gleda in posluša Branka Plešo, ki se z besedami Dostojevskega izpoveduje in preko misli Dostojevskega govori